

VALSTYBINĖ
KULTŪROS
PAVELDO
KOMISIJA

SAVIVALDYBIŲ VEIKLOS KULTŪROS PAVELDO APSAUGOS SRITYJE 2023 METAIS

VALSTYBINĖ KULTŪROS PAVELDO KOMISIJA
VILNIUS
2024

Tyrimo darbo grupė

**Valstybinės
kultūros paveldo
komisijos
pirmininkė doc. dr.
Vaidutė Ščiglienė**

**Kultūros paveldo
apsaugos analizės
grupė
Grupės vadovė
Viktorija
Gadeikienė**

Tyrimą atliko

**Vyriausiasis
specialistas
Artūras
Stepanovič**

Redaktorė

Šarūnė Baronaitė

I. TYRIMAS

PAVELDO KOMISIJOS IR SAVIVALDYBIŲ SANTYKIS (3)

PAVELDO KOMISIJOS VYKDOMAS SAVIVALDYBIŲ
TYRIMAS (4)

TYRIME NUSTATYTOS PASTARŲJŲ DEŠIMTMEČIŲ
TENDENCIJOS (7)

2024 M. TYRIMAS (9)

II. FINANSAVIMAS

SAVIVALDYBIŲ SKIRTOS LĖŠOS KULTŪROS PAVELDUI
2023 M. (10)

SAVIVALDYBIŲ PRITRAUKTOS LĖŠOS KULTŪROS
PAVELDUI 2023 M. (13)

BENDRAS LĖŠŲ AKUMULIAVIMAS KULTŪROS PAVELDUI
APSKRITYSE (14)

LĖŠŲ IR KULTŪROS PAVELDO OBJEKTŲ SKAIČIAUS
SAVIVALDYBĖSE SANTYKIS (15)

III. VEIKLOS

SAVIVALDYBĖS SAUGOMI KULTŪROS PAVELDO
OBJEKTAI IR VIETOVĖS (16)

NEKILNOJAMOJO KULTŪROS PAVELDO
INVENTORIZAVIMAS (17)

NEKILNOJAMOJO KULTŪROS PAVELDO VERTINIMO
TARYBOS SAVIVALDYBĖSE (18)

PAVELDO APSAUGOS SPECIALISTAI SAVIVALDYBIŲ
ADMINISTRACIJOSE (19)

SAVIVALDYBIŲ PAVELDOTVARKOS PROGRAMOS (21)

IV. IŠVADOS

IŠŠŪKIAI, SU KURIAIS SUSIDURIA MIESTŲ
SAVIVALDYBĖS SAUGODAMOS KULTŪROS PAVELDA
(22)

IŠŠŪKIAI, SU KURIAIS SUSIDURIA MAŽOSIOS
SAVIVALDYBĖS SAUGODAMOS KULTŪROS PAVELDA
(24)

Įžanginis žodis

Paveldas – tai dovana iš praeities ir išteklius dabarčiai bei ateičiai. Tai nėra problema, kurią reikia spręsti, o galimybė, įkvepianti bendrakūros principu atgaivinti, puoselėti ir pritaikyti jį šiandienos poreikiams. Lietuva išsiskiria savo unikaliu kultūros paveldu – resursais, kurie suteikia mūsų šaliai išskirtines konkurencines galimybes, nes paveldas, kaip niekas kitas, neperkeliamas į kitą vietą ar erdvę. Tuo tarpu Valstybinė kultūros paveldo komisija, suvokdama šią nepakartojamą vertę, atlieka svarbų vaidmenį ją puoselėjant – tai dvylikos nepriklausomų ekspertų sudaryta institucija, kuri nešališkai vertina ir dalyvauja formuojant Lietuvos kultūros paveldo apsaugos politiką. Nors esame patariamoji institucija, aktyviai užsiimame paveldo sklaida ir bendradarbiavimu, ypatingą dėmesį skirdami regionams.

Regionus vertiname todėl, kad juose sutelpa visi mūsų kultūros lobiai, palaikantys paveldo gyvybingumą, aktualumą, buriantys ir įkvepiantys vietas žmones. Dėl to Valstybinė kultūros paveldo komisija jau beveik tris dešimtmečius nuosekliai renka ir analizuoja savivaldybių veiklos kultūros paveldo apsaugoje duomenis. Šis ilgalaikis tyrimas suteikė mums vertingą galimybę įvertinti jų indėlį paveldosaugos srityje ir atrasti sėkmingiausius pavyzdžius.

Siekdami dar objektyvesnio vertinimo, sukūrėme *Savivaldybių paveldosauginį indeksą* – naująjį įrankį, leidžiantį ne tik išryškinti gerąsias praktikas, bet ir skatinti sveiką konkurenciją bei aktyvesnį savivaldybių įsitraukimą į paveldosaugos procesus. Regionų vaidmuo kultūros paveldo apsaugos procesuose dar labiau atsiskleidė, kai 2023 m. Valstybinė kultūros paveldo komisija įteikė prestižinius Paveldo DNR apdovanojimus. Jie ne tik įvertino nuopelnus, bet ir pademonstravo, kaip regionai gali tapti tvaraus paveldosaugos valdymo pavyzdžiais, skatindami pozityvią paveldo komunikaciją ir kuriant pridėtinę vertę miestams, žmonėms bei vietoms.

Šią vasarą pradėjome kelionę po savivaldybes, siekdami geriau pažinti vietas paveldosauginę kultūrą. Pirmojo stotelė – Alytaus apskritis. Kodėl pradėjome būtent nuo šio krašto? Todėl, kad jis turtingas ne tik savo kultūros paveldu, bet ir paveldosauginės situacijos įvairove. Šiandien Alytaus apskritis mums dovanoja ypatingą progą stiprinti mūsų bendradarbiavimą, saugoti ir kartu kurti paveldą kaip bendrą vertybę, kurią galėsime didžiudamiesi perduoti ateities kartoms.

Vietos bendruomenės yra būtina, nepakeičiama, gyvybingiausia paveldo išsaugojimo dalis, jo pradžia ir pamatas. Lankydami Alytaus apskrityje ne kartą matėme, kokį didžiulį poveikį jos sugeba padaryti, sulaukdamos reikiamo palaikymo. Nuo Raižių mečetės atgaivinimo iki Merkinės krašto muziejaus pasiekimų – daugybė vietos iniciatyvų įrodo bendruomenių pajėgumą paveldą ne tik prižiūrėti, bet ir prikelti jį naujam gyvenimui.

Šioje kelionėje pirmiausia mus į priekį veda bendrakūros jėga. Kai susivienijame – valstybės institucijos, savivaldybės, vietos bendruomenės ir kultūros paveldo objektų savininkai – kiekvienas iš mūsų tampa kultūros paveldo kūrėju ir saugotoju. Mūsų misija yra sukurti tokią aplinką, kurioje paveldosaugos politikos formuotojai, valstybės institucijos ir savivalda taptų pagalbininkais paveldą saugantiems ir puoselėjantiems žmonėms.

Tad kviečiu visus, kam rūpi kultūros paveldas, drauge tobulinant naująjį įrankį siekti, kad paveldas neliktų tik praeitis ar jos materialus priminimas, bet įkvepiantis šiandienos ir rytojaus iššūkių sprendimų šaltinis.

Valstybinės kultūros paveldo komisijos
pirmininkė doc. dr. Vaidutė Ščiqlienė
(*Jogailės Butrimaitės nuotrauka*)

Tyrimas

Paveldo komisijos ir savivaldybių santykis

Valstybinė kultūros paveldo komisija (toliau – Paveldo komisija) savo veikloje ypatingą dėmesį skiria Lietuvos regionams, nes jų vaidmuo paveldosaugoje yra itin svarbus: būtent jos yra arčiausiai paveldo objektų, geriausiai supranta vietos bendruomenių poreikius ir turi tiesioginę įtaką sprendimams, susijusiems su kultūros paveldo išsaugojimu ir pritaikymu. Savivaldybių veikla apima platų paveldosauginių užduočių spektrą – nuo paveldo identifikavimo iki jo pritaikymo šiuolaikinėje visuomenėje. Taigi, savivaldybės yra labai svarbios grandys paveldosaugos struktūroje ir būtent jų veikla didžiąja dalimi lemia, kaip paveldas bus saugomas ir kokį jį perduosime ateities kartoms.

Paveldo komisijos išvažiuojamieji posėdžiai, darbiniai susitikimai ir vizitai, apdovanojimų „Paveldo DNR“ organizavimas, tęstinis tyrimas apie savivaldybių veiklas kultūros paveldo apsaugos srityje, bendradarbiavimas su Kultūros paveldo departamento teritoriniais skyriais – visa tai sukuria galimybę kompleksiskai apžvelgti ir įvertinti savivaldybių veiklas kultūros paveldo apsaugos srityje bei, įgyvendinant Valstybinės kultūros paveldo komisijos įstatymo nustatytus Paveldo komisijos uždavinius ir funkcijas, vertinti savivaldybių institucijų, įstaigų veiklą kultūros paveldo apsaugos požiūriu ir teikti išvadas bei siūlymus dėl kultūros paveldo apsaugos gerinimo.

Išvažiuojamieji posėdžiai

Tęstinis tyrimas apie savivaldybių veiklas kultūros paveldo apsaugos srityje

Apdovanojimai „Paveldo DNR“

Paveldo komisijos vykdomas savivaldybių tyrimas

Trukmė ir metodologija

Paveldo komisija nuo 1997 m. vykdo informacijos rinkimą apie savivaldybių lėšas, skirtas kultūros paveldui. Paveldo komisija kasmet kreipdavosi į visas savivaldybes, prašant pateikti duomenis apie savivaldybių lėšų panaudojimą saugant kultūros vertybes. Ilgalaikis tyrimas leido pamatyti, kaip laikui bėgant kinta savivaldybių prioritetai ir finansinės galimybės kultūros paveldo apsaugos srityje.

Pažymėtina, kad didžiąją šio laikotarpio dalį surinkus medžiagą buvo apsiribojama vidiniu jos naudojimu, be to ji buvo analizuojama vieninteliu statistiniu pjūviu, įvertinant savivaldybių skiriamą finansavimą kultūros paveldui. Ilgainiui informacijos rinkimo, apdorojimo ir panaudojimo pobūdis pasikeitė – įvestas ir koncepcinis pjūvis, o medžiaga pristatoma platesniam suinteresuotos auditorijos ratui. Taigi, šiuo metu, vykdant tyrimą, įvertinamas tiek kiekybinis (savivaldybių lėšų, skiriamų ir pritraukiamų kultūros paveldo apsaugai apimtys), tiek ir kokybinis (paveldosauginės aktualijos savivaldybėse) savivaldybių vykdomos kultūros paveldo apsaugos aspektas.

Paveldo komisijai reguliariai atliekant tyrimus, skirtus įvertinti savivaldybių veiklą kultūros paveldo apsaugos srityje, siekiama įvertinti bendrą kultūros paveldo apsaugos situaciją savivaldybėse, identifikuoti efektyvias savivaldybių naudojamas paveldosaugines praktikas bei nustatyti esamus trūkumus, tokiu būdu siekiant suformuluoti tinkamas rekomendacijas dėl kultūros paveldo apsaugos gerinimo. Tyrimų metu analizuojamas lėšų panaudojimas kultūros paveldui ir savivaldybių vykdomos veiklos bei iniciatyvos. Vykdomi tyrimai grindžiami tam tikromis prielaidomis (plačiais apibendrinimais), kurios kasmet vis pasitvirtina.

<i>Tyrimo prielaidos</i>	<i>Tyrimo tikslai</i>	<i>Tyrimo objektas</i>
<p>1. Savivaldybės skiriasi savo požiūriu į paveldosaugą. Kai kurios savivaldybės aktyviai rūpinasi savo paveldu, o kitos – mažiau.</p> <p>2. Finansavimas yra nevienodas. Kai kurios savivaldybės skiria daugiau lėšų paveldo apsaugai nei kitos.</p> <p>3. Yra labai sėkmingų projektų. Daugelis savivaldybių įgyvendina įdomius ir inovatyvius projektus.</p> <p>4. Reikia daugiau dėmesio skirti specialistų kvalifikacijai. Ne visose savivaldybėse yra pakankamai specialistų, turinčių reikiamų žinių ir patirties.</p> <p>5. Svarbu bendradarbiavimas su bendruomene. Sėkmingiausi projektai yra tie, kuriuose aktyviai dalyvauja vietos gyventojai.</p>	<p>1. Įvertinti bendrą situaciją. Suprasti, kaip savivaldybės įgyvendina paveldosaugos reikalavimus, kokie yra pagrindiniai iššūkiai ir pasiekimai.</p> <p>2. Identifikuoti gerąsias praktikas. Išskirti savivaldybes, kurios sėkmingai įgyvendina inovatyvius paveldosaugos projektus.</p> <p>3. Susipažinti su vietos bendruomenėmis. Įvertinti vietos bendruomenių aktyvumą ir jų vaidmenį kultūros paveldo apsaugoje.</p> <p>4. Nustatyti trūkumus. Aptikti sritis, kuriose reikia daugiau dėmesio ir tobulinimo.</p> <p>5. Formuluoti rekomendacijas. Pateikti pasiūlymus, kaip pagerinti paveldosaugos situaciją savivaldybėse.</p>	<p>1. Lėšų panaudojimas. Analizuojama, kaip savivaldybės naudoja biudžeto lėšas ir pritraukia jas iš kitų šaltinių kultūros paveldo apsaugai. Kurioms kultūros paveldo sritims (pvz., sakralinei architektūrai, archeologiniams objektams, dvarų paveldui ir kt.) ir kokioms veikloms (pvz., tvarkyba, priežiūra, apskaita, kultūros paveldo sklaida ir kt.) savivaldybės skiria daugiausia dėmesio.</p> <p>2. Paveldosauginiai projektai. Vertinami savivaldybėse vykdomi ir įgyvendinti projektai, jų efektyvumas ir poveikis.</p> <p>3. Savivaldybių iniciatyvos. Tiriama, kokias unikalias iniciatyvas kiekviena savivaldybė įgyvendina ar yra įgyvendinusi.</p> <p>4. Bendradarbiavimas. Analizuojamas savivaldybių bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir bendruomenėmis, privačiais kultūros paveldo objektų valdytojais.</p>

Rezultatų apibendrinimas ir viešinimas

Paveldo komisijai nuo 1997 m. vykdant periodinį informacijos rinkimą apie savivaldybių lėšas, skirtas kultūros paveldui, didžiąją šio laikotarpio dalį surinkta medžiaga buvo taikoma tik vidiniam institucijos naudojimui. Tačiau pastaraisiais metais, praplėtus tyrimo apimtį ir išskėlus jo aktualumą, buvo pradėta vykdyti platesnė tyrimo rezultatų sklaida. Kasmetiniai tyrimų rezultatai yra apdorojami, susistemunami ir viešunami:

Savivaldybių “dosjė” kūrimas

Kasmet surinkta informacija susisteminama ir pritaikoma tolesniam vidiniam instituciniam Paveldo komisijos naudojimui.

Atliktų analizių viešinimas

Atlikti kasmetiniai tyrimai patalpinami Lietuvos kultūros tyrimų duomenų bazėje (tinklapyje <https://www.kulturostyrimai.lt/>), kur kaupiami moksliniai ir meniniai tyrimai Lietuvos kultūros tema, atlikti ar užsakyti Lietuvos institucijų ir kitų su kultūra dirbančių organizacijų. Be to, tyrimai skelbiami ir Paveldo komisijos internetinėje svetainėje (<https://vkpk.lt/veikla/tyrimai/>);

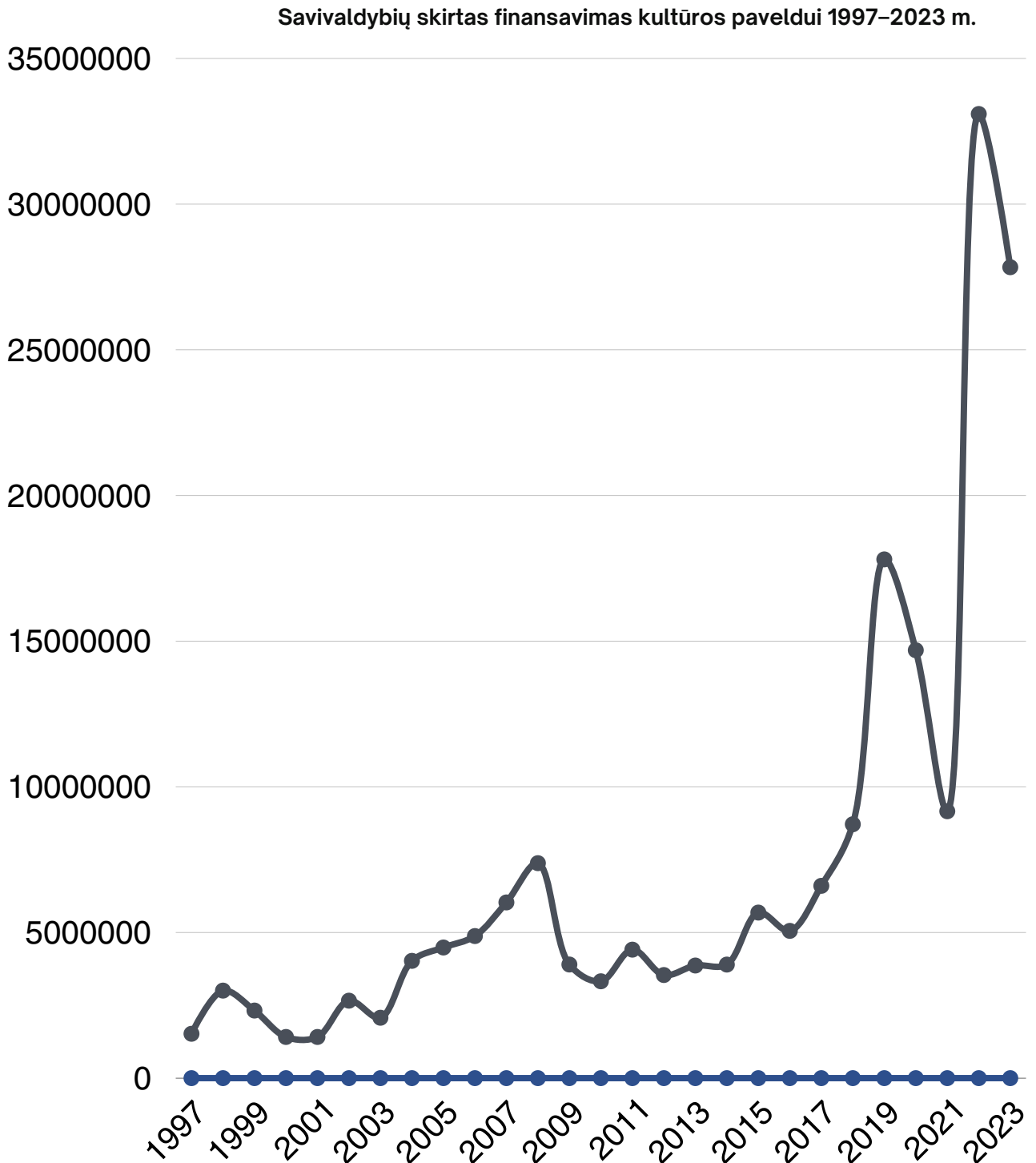

Savivaldybių paveldosauginio indekso sudarymas:

2023 m., pasitelkiant įvairių rodiklių (finansinius, privalomų veiklų ir savivaldybių rodomų iniciatyvų vertinimo) visumą, buvo sukurtas ir pristatytas Savivaldybių paveldosauginis indeksas. Tikėtasi, kad jis taps įrankiu, leidžiančiu objektyviai įvertinti kiekvienos savivaldybės pastangas kultūros paveldo išsaugojimo srityje ir bus pagrindu kuriant efektyvesnę paveldosaugos politiką bei skatinant gerąsias praktikas.

Tyrimė nustatytos pastarųjų dešimtmečių tendencijos

Paveldo komisijos atliekami tyrimai parodė, kad savivaldybių vaidmuo paveldosaugoje per pastaruosius dešimtmečius iš esmės pasikeitė, atspindint bendras tendencijas visuomenėje ir valstybės politikos pokyčius.

Šaltinis: sudaryta remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis

Analizuojant kasmetinius savivaldybių teikiamus duomenis ilgainiui pradeda ryškėti tendencija, kad vis daugiau savivaldybių suvokia kultūros paveldą ne kaip atskirą reiškinį, kurio finansavimas yra priverstinis ir neperspektyvus, o kaip integralią sritį ir potencialų resursą, į kurį investuojant kuriama pridėtinė vertė ir sprendžiami aktualūs ekonominiai, socialiniai, kultūriniai ir politiniai klausimai. Tai patvirtina vis augantis savivaldybių finansinis prisidėjimas prie kultūros paveldo objektų tvarkybos, priežiūros ir jų pažinimo sklaidos, vis didėjantis savivaldybių saugomais paskelbtų kultūros paveldo objektų skaičius. Savivaldybių požiūrio į paveldą pokytis lėmė vis didėjantį finansavimą kultūros paveldui ir vis aktyvesnes veiklas, susijusias su paveldo objektais: pradėta vis aktyviau ieškoti galimybių pritraukti finansavimą iš kitų šaltinių, atitinkamai didinant ir savo (savivaldybės) investicijų dalį. Pastaraisiais metais savivaldybėse palaipsniui kuriama ir įgyvendinama finansinių paskatų sistema – taikomos įvairios mokesčių lengvatos kultūros paveldo objektų valdytojams ir kuriamos paveldotvarkos programos.

<i>Nuo pasyvaus saugotojo iki aktyvaus iniciatoriaus</i>	<i>Nuo izoliuoto veikėjo iki tinklo dalies</i>	<i>Nuo finansinio ribotumo iki platesnių galimybių</i>
<p>1. Aktyvesnis vaidmuo priimant sprendimus ir planuojant. Savivaldybės tapo ne tik vykdytojos, bet ir aktyvios paveldosaugos planavimo dalyvės. Jos skiria vis didesnę finansavimą šiai sričiai, aktyviau kuria planus ir strategijas, kaip išsaugoti ir pritaikyti paveldą, atsižvelgdamos į vietos bendruomenės poreikius ir galimybes.</p> <p>2. Suinteresuotų šalių įtraukimas ir skatinimas. Savivaldybės vis dažniau siekia įtraukti bendruomenę ir privačius valdytojus į paveldosaugos procesus: kuriamos paveldotvarkos programos, kiti finansinių paskatų mechanizmai, organizuojami bendri susitikimai, diskusijos, ieškoma bendrų sprendimų.</p> <p>3. Kultūros paveldo pritaikymas. Vis dažniau akcentuojamas ne tik paveldo išsaugojimas, bet ir jo pritaikymas šiuolaikinėje visuomenėje. Savivaldybės palaiko kūrybiškas idėjas, kaip suteikti naują gyvybę istoriniams pastatams ir teritorijoms.</p>	<p>1. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Savivaldybės aktyviau bendradarbiauja su valstybinėmis institucijomis, nevyriausybėmis, organizacijomis, mokslo įstaigomis. Tai leidžia efektyviau pasinaudoti turimais resursais ir žiniomis.</p> <p>2. Tarpreginis ir tarptautinis bendradarbiavimas. Savivaldybės dalyvauja tarptautiniuose projektuose, dalijasi patirtimi su kitomis savivaldybėmis.</p> <p>3. Kultūros paveldo sklaida. Savivaldybės vis aktyviau vykdo kultūros paveldo sklaidą, naudoja skaitmenines technologijas paveldo dokumentavimui ir populiarinimui.</p>	<p>1. Europos Sąjungos ir tarptautinių fondų panaudojimas. Europos Sąjungos ir kiti tarptautiniai fondai suteikė daugiau finansinių galimybių įgyvendinti paveldosaugos projektus. Savivaldybės gan aktyviai dalyvauja konkursuose ir įgyvendina didelės apimties projektus.</p> <p>2. Kūrybinis finansavimas. Ieškoma naujų finansavimo šaltinių: mecenatystė, socialiniai verslai, privačios iniciatyvos. Aktyviai ieškoma finansavimo galimybių įvairiose valstybinėse programose.</p>

2024 metų tyrimas

Siekiant, kad Paveldo komisijos 2023 m. sukurtas Savivaldybių paveldosauginis indeksas skatintų savivaldybes imtis daugiau iniciatyvos paveldo apsaugos srityje ir būtų formuojamas ilgalaikis bendrakūros požiūris į kultūros paveldo objektų išsaugojimą, 2024 m. Paveldo komisija išplėtė kasmetinį tyrimą ir didelį dėmesį skyrė (skirs dėmesį ir 2025–2026 metais) savivaldybių vykdomos kultūros paveldo apsaugos kokybinių aspektų vertinimui.

2024–2026 m. Paveldo komisija planuoja atnaujinti Savivaldybių paveldosauginio indekso nustatymo kriterijus. Siekiama, kad šis indeksas būtų pagrįstas ne tik faktiniais duomenimis, bet ir kokybiniu vertinimu. Todėl Paveldo komisija, norėdama įvertinti jau sukurtą Savivaldybių paveldosauginį indeksą, jo rodiklių (ir jų reikšmių) sistemą ir aptarti indekso tobulinimo galimybes, organizuoja (organizuos ir 2025–2026 metais) išvažiuojamuosius susitikimus su savivaldybių paveldosaugininkais, merais ir jų komandomis, vietos bendruomenėmis, paveldo objektų valdytojais visose Lietuvos savivaldybėse. Taip pat papildomai bus atliekamas kokybinis paveldosauginės situacijos savivaldybėse vertinimas. Šiame kontekste bus gilinamasi į „atvejo“ – atskiros apskrities savivaldybių grupės – analizę kaip tyrimo metodą, kuris suteikia galimybę išsamiai ir kontekstiškai išnagrinėti konkrečius paveldosauginius projektus ir jų įgyvendinimo praktikas tiriamame regione. Tokia „atvejo“ analizė yra efektyvus metodas, leidžiantis įsigilinti į konkrečią situaciją ir išnagrinėti ją įvairiais aspektais. Tai padeda geriau suprasti sudėtingą paveldosaugos problematiką, ypač tada, kai paveldas yra susijęs su vietos bendruomenės gyvenimu, kultūrinio identitetu ir kitomis papildomomis vertybėmis.

Naujo Savivaldybių paveldosauginio indekso kūrimas – tai ilgalaikis projektas (2024–2026 m.), kurio metu papildomai bus vykdomas kokybinis vertinimas ir analizės dešimtyje Lietuvos apskričių. Bus vykdomi apsilankymai savivaldybėse ir organizuojami susitikimai su vietos paveldosaugininkais (prieš tai atlikus išankstinį jų anketavimą) ir suinteresuotomis bendruomenėmis, kultūros paveldo objektų valdytojais, bus lankomi kultūros paveldo objektai. Tokiu būdu bus siekiama patobulinti Savivaldybių paveldosauginio indekso metodologiją, praplečiant tyrimo subjektus – respondentus – ir įtraukiant į jo kūrimą daugiau suinteresuotų dalyvių: savivaldybių paveldosaugininkus, merus ir jų komandas, vietos bendruomenes, paveldo objektų valdytojus.

Šio projekto pirmame etape duomenų analizei pasirinkta Alytaus apskritis, kaip tyrimui reikšmingas regionas, kuriame, remiantis atliktu pirminiu Savivaldybių paveldosauginiu indeksu, savivaldybės išsidėsto reitingo skalėje tiek pirmame dešimtuose, tiek viduryje, tiek reitingo penketuke nuo galo.

Atliekant 2023 m. tyrimą, Paveldo komisija raštu kreipėsi į visas savivaldybes, prašydama pateikti duomenis apie savivaldybių lėšų panaudojimą saugant kultūros paveldą 2023 m. ir gavo visų 60 savivaldybių atsakymus. Taip pat atliko Alytaus apskrities savivaldybių administracijose dirbančių paveldosaugininkų anketines apklausas, kurias atsakė visi 5 paveldosaugininkai, apsilankė visose penkiose Alytaus apskrities savivaldybėse, susitiko su paveldosaugininkais, vietos bendruomenėmis ir suinteresuotais asmenimis, apžiūrėjo kultūros paveldo objektus.

Finansavimas

Savivaldybių skirtos lėšos kultūros paveldui 2023 m.

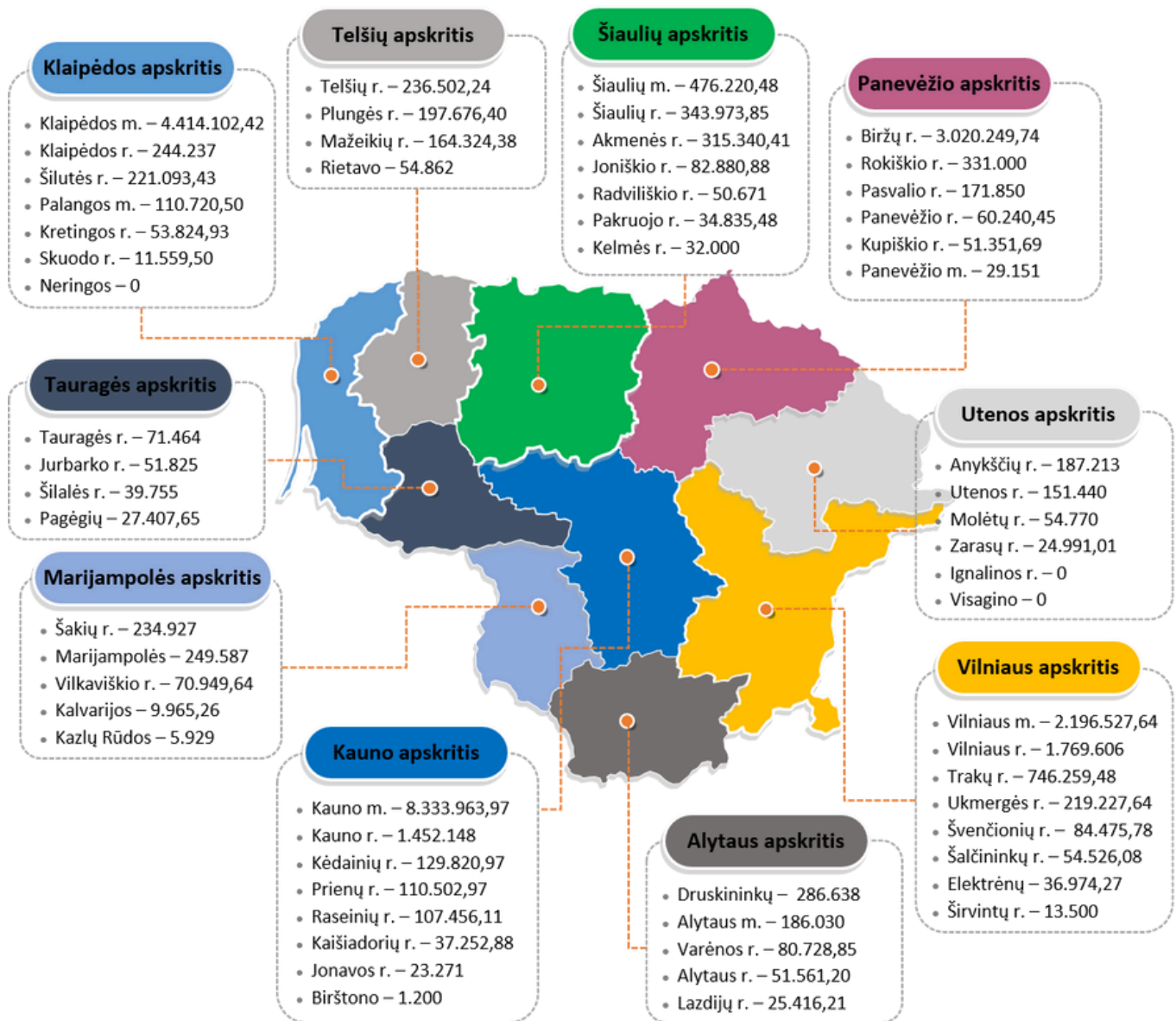
Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad 2023 m. bendros savivaldybių kultūros paveldui skirtos finansavimo apimtys (beveik 28 mln. eurų) yra labai aukštame lygyje, palyginus su daugeliu ankstesnių metų. Išanalizavus atlikto tyrimo rezultatus, ypač išsiskiria šios savivaldybės, kurios skiria dideles sumas kultūros paveldui: didžiųjų miestų ir jų žiedinės savivaldybės – Kauno, Klaipėdos, Vilniaus, Šiaulių, ir mažesnės savivaldybės – Biržų r. (Biržų piliavietės teritorijos tvarkymas), Trakų r. (darbai senamiestyje), Rokiškio r. (Salų dvaro sodybos rūmų vidaus patalpų tvarkyba), Akmenės r. (didelės apimties tvarkybos darbai Dabikinės dvaro sodybos fragmentų rūmuose). Minėtos savivaldybės vykdo didelės apimties tvarkybos darbus sakraliniuose objektuose, dvaruose, atskiruose pastatuose, kuriuos sutvarko ir pritaiko šiandieninėms reikmėms.

Tuo tarpu Visagino, Ignalinos r. ir Neringos savivaldybės 2023 m. kultūros paveldui lėšų neskyrė. Neringos savivaldybės 2023 m. biudžete buvo numatyta lėšų kultūros paveldo saugojimui ir tvarkybai, tačiau jos nebuvo panaudotos. Visagino savivaldybė jau ne pirmus metus lėšų kultūros paveldui visai neskyrė. Šios savivaldybės teritorijoje yra vos 10 archeologinių kultūros paveldo objektų ir beveik visi yra uždaroje pramoninėje atominės elektrinės teritorijoje. Ignalinos r. savivaldybė kultūros paveldui 2023 m. iš savo biudžeto lėšų neskyrė, tačiau iš valstybės biudžeto pritraukė virš 21 tūkst. eurų Palūšės Šv. Juozapo bažnyčios interjero polichromijos tyrimams.

Analizuojant 2023 metais savivaldybių skirtą finansavimą, galima pastebėti, kad maždaug pusė savivaldybių kultūros paveldui skyrė nuo kelių iki keliasdešimt tūkstančių eurų, tuo tarpu likusioji dalis – nuo šimto tūkstančių iki kelių milijonų (net šešios savivaldybės kultūros paveldui skyrė daugiau nei po milijoną eurų). Kiekvienais metais pastebima nuosekli kultūros paveldo finansavimo didėjimo savivaldybėse tendencija tęsiasi ir 2023 m. – nors bendras finansavimas ir sumažėjo lyginant su 2022 m. rodikliais dėl kiek sumažėjusio kelių didžiųjų miestų savivaldybių indėlio, tačiau daugiau nei pusė savivaldybių kultūros paveldui skyrė daugiau lėšų nei 2022 m.

Vertinant savivaldybių lėšas, skirtas kultūros paveldo apsaugai, buvo atkreipiamas dėmesys į keletą kriterijų: kokiems darbams (veikloms) buvo skirtos lėšos ir kuriems objektams. Verta pastebėti, kad atlikto tyrimo imtis yra plati (60 savivaldybių), o savivaldybių kultūros paveldui skiriamos lėšos panaudojamos skirtingoms veikloms. Tai priklauso nuo konkrečios savivaldybės

Savivaldybių skirtas finansavimas kultūros paveldui 2023 m.

Šaltinis: sudaryta remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis

turimų finansinių išteklių, kultūros paveldo objektų gausos ir būklės tos savivaldybės teritorijoje, savivaldybės prioritetų.

Dėl nepakankamų finansinių išteklių nemaža dalis savivaldybių vykdo tik tęstinius kultūros paveldo objektų priežiūros darbus. Atsižvelgiant į aktualiausius poreikius ir vietos specifiką yra nustatomi prioritetiniai prižiūrimi objektai ar jų grupės. Gana dažnai kultūros paveldo objektų priežiūros darbai – kultūros paveldo objektų aplinkos šienavimas, menkaverčių medžių ir krūmų šalinimas, šiukšlių rinkimas – yra vykdomi į pagalbą pasitelkiant savivaldybių viešųjų darbų programas. Didesnės apimties tvarkybos darbams, kuriais būtų siekiama atskleisti ir išryškinti kultūros paveldo objektų vertingąsias savybes, tyrimams, konservavimui, restauravimui, savivaldybių skiriamų lėšų dažnai nepakanka, todėl tenka ieškoti kitų finansavimo šaltinių.

Išanalizavus pastarųjų metų Lietuvos savivaldybių lėšų panaudojimo kultūros paveldo apsaugai duomenis, paaiškėjo, kad savivaldybės vis aktyviau dalyvauja vietos kultūros paveldo pažinimo sklaidoje – beveik visos savivaldybės dalyvauja Europos paveldo dienų renginiuose. Daugelyje savivaldybių leidžiami informaciniai leidiniai arba monografijos apie vietos kultūros paveldą, įrengiami informaciniai stendai ir ženklai prie kultūros paveldo objektų. Tokiu būdu visuomenė supažindinama su regiono savitumu, ugdomas tautiškumas ir pilietiškumas, palaikomas vietos bendruomenių kūrimasis ir jų iniciatyvos saugant kultūros paveldo objektus, nes organizuojami įvairūs renginiai, rengiamos edukacinės programos, spausdinami straipsniai vietinėje spaudoje.

Atlikus tyrimą pastebima, kad vertinant lėšų skirstymą statistiškai pagal kultūros paveldo objektų grupes, iš visų kultūros paveldo objektų išsiskiria kapinės ir sakraliniai objektai, kurių priežiūrai ir tvarkymui didžioji dalis savivaldybių nuosekliai skiria lėšų. Senamiesčius turinčios savivaldybės daug lėšų skiria senamiesčių tvarkymui, o iš archeologinių objektų dažniausiai finansavimas yra skiriamas piliakalnių priežiūros darbams.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad savivaldybėse kultūros paveldo objektų aplinka prižiūrima reguliariai ir geriau nei pastatai. Paveldo objektų aplinkos priežiūra nereikalauja tokių didelių finansinių sąnaudų kaip statinio geros fizinės būklės išlaikymas. Pavieniai pastatai (taip pat jų aplinka) miestuose ar miesteliuose dėl skiriamo tikslinio finansavimo yra geros būklės, nes remonto, tvarkymo, defektų šalinimo darbai atliekami dažniau nei kaimo vietovėse.

Savivaldybių pritrauktos lėšos kultūros paveldui 2023 m.

Vertinant, kiek savivaldybės finansiškai prisideda prie kultūros paveldo apsaugos, svarbu atkreipti dėmesį ne tik į pačių savivaldybių kultūros paveldui skirtas sumas, bet ir finansavimą, pritrauktą iš kitų šaltinių: valstybės, tarptautinių fondų, privataus sektoriaus ir kt.

Paprastai savivaldybės kiekvienais metais kultūros paveldui skiria apytikriai panašią sumą, o pavienių finansavimo padidėjimo „šuočių“ priežastimi dažniausiai būna tarptautinių fondų lėšomis finansuoti projektai, prie kurių įgyvendinimo nemaža finansine dalimi prisideda savivaldybė. Taigi, sąlyginai nedidelį kultūros paveldo objektų apsaugos finansavimą, kurį skiria valstybė ir savivaldybė, kompensuoja savivaldybių administracijų gebėjimas sėkmingai pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių ir kitų tarptautinių fondų lėšomis. Beveik ketvirtadalis visų savivaldybių 2023 m. vykdė darbus, kuriuos iš dalies finansavo Europos Sąjungos ar kiti tarptautiniai fondai.

2023 m. pasitaikė nemažai atvejų, kai iš kitų šaltinių pritrauktos lėšos gerokai viršija pačios savivaldybės kultūros paveldui skirtas pinigų sumas, o kai kuriose savivaldybėse, Birštono, Joniškio r., Pagėgių, Pakruojo r., Radviliškio r., Šakių r., Skuodo r., Švenčionių r., šis skirtumas yra matuojamas kartais. Todėl labai svarbu, kad savivaldybių administracijos geba ne tik savo pačių lėšomis prisidėti prie kultūros paveldo apsaugos, bet taip pat pritraukti lėšas iš valstybės biudžeto, Europos Sąjungos struktūrinių ar kitų tarptautinių fondų ir suinteresuotų privačių asmenų. Beveik dviem trečdaliams savivaldybių pavyko pritraukti lėšų iš įvairių šaltinių. Iš viso pritraukta suma viršija 14 mln. eurų. Lėšų, pritrauktų iš kitų šaltinių, rekordininkė yra Biržų r. savivaldybė, pritraukusi daugiau nei 3,5 mln. eurų. Pritraukto finansavimo pavyzdžiai pateikiami lentelėje.

Savivaldybių pritraukto finansavimo pavyzdžiai

Savivaldybė	Pritrauktas finansavimas
Birštono	Birštono piliakalnio su gyvenvietė (u. k. 22963) teritorijos dalies tvarkybos darbų, rekonstravimo ir naujos statybos II etapo darbai (sutvarkytos piliakalnio prieigos, rekonstruoti esami takai, įrengti laiptai, regyklos). Pritraukta 342689,86 Eur. iš tarptautinių fondų.
Joniškio r.	Saulės, Šiaulių mūšio vieta (u. k. 16571). Vykdomi Saulės memorialinio komplekso darbai Saulės mūšio pergalei įamžinti, Joniškio raj., Jauniūnų k. Įrengta aikštė su naujuoju monumentu ir takais priejimiui prie jo, tvenkinys su kūrgrinda–lieptu, pylimas–piliakalnis, ant kurio įrengtos ekspozicinės erdvės patalpos. Pritraukta 756000 Eur iš valstybės biudžeto.
Pagėgių	Aušrininko, spaustuvininko Martyno Jankaus sodybos daržinės (u. k. 39081) tvarkybos darbai. Pritraukta 77694,50 Eur iš valstybės biudžeto (savivaldybės indėlis – 26407,65 Eur).
Pakruojo r.	Pakruojo ugniagesių draugijos stoginėje (u. k. 30734) sukurtos interaktyvios ekspozicijos. Pritraukta 141933 Eur iš tarptautinių fondų (savivaldybės indėlis – 25047 Eur).
Radviliškio r.	Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios ir Baisogalos dvaro sodybos objektų tvarkyba. Darbai vykdomi iš valstybės biudžeto ir kitų šaltinių lėšų.
Skuodo r.	Ylakių Viešpaties Apreiškimo Švč. M. Marijai bažnyčios tvarkybos darbų projekto parengimas. Pritraukta 39950 Eur iš valstybės biudžeto (savivaldybės indėlis – 2000 Eur).
Šakių r.	Gelgaudiškio dvaro parko (u. k. 25706) tvarkybos darbai – 816227 Eur iš tarptautinių fondų (savivaldybės indėlis – 195307 Eur).
Švenčionių r.	Pastato Adutiškyje (u. k. 12275) tvarkybos darbai. Pritraukta 262000 Eur iš valstybės biudžeto (tvarkybos darbų projekto parengimą finansavo savivaldybė – 55054 Eur).

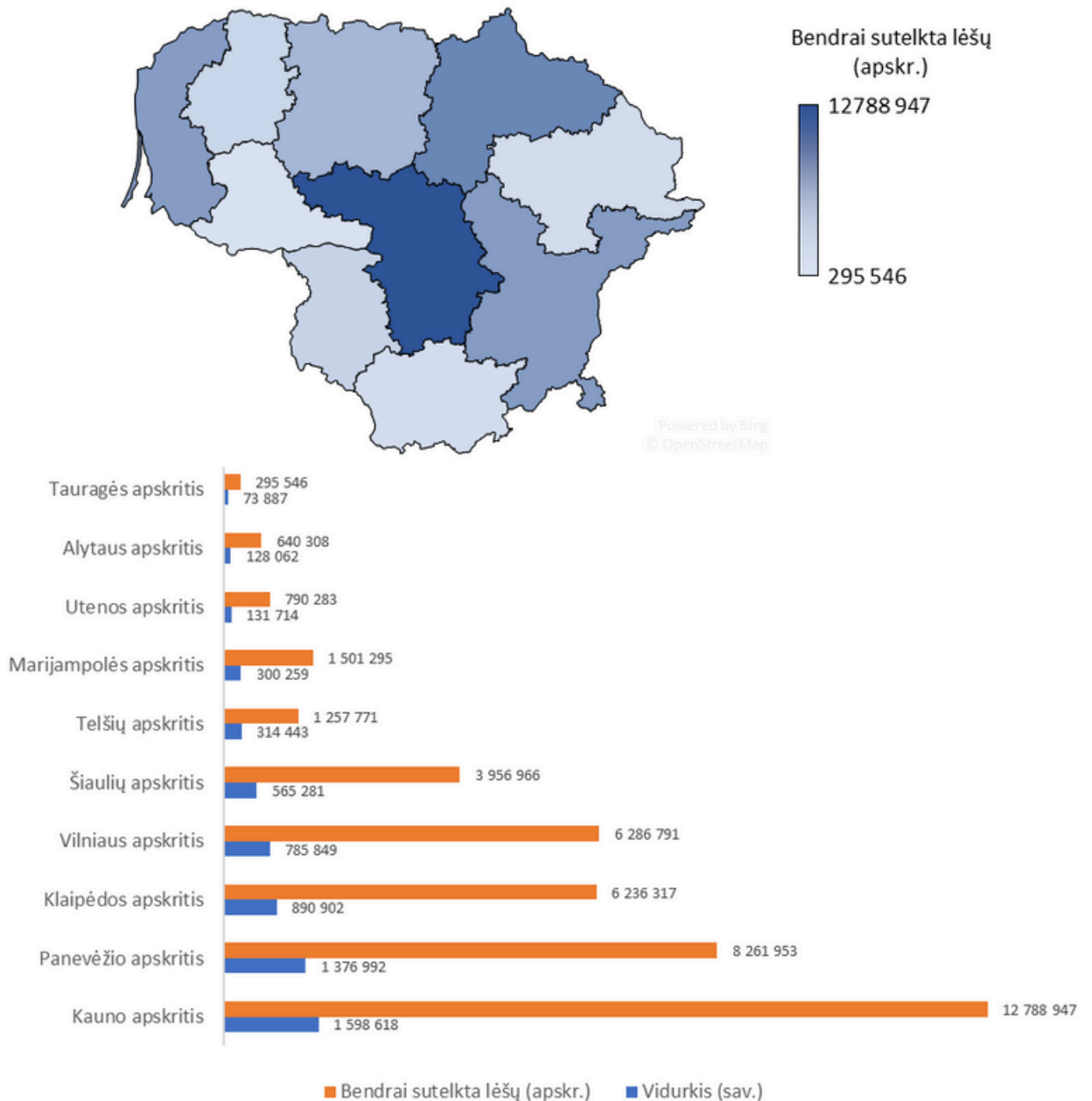
Šaltinis: sudaryta remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis

Bendras lėšų akumuliacija kultūros paveldui apskrityse

Apskaičiavus savivaldybių skirtas ir iš įvairių šaltinių sutelktas lėšas kultūros paveldui pagal apskritis, galima daryti išvadą, kad didžiojoje dalyje apskričių 2023 m. kultūros paveldui buvo bendrai sutelkta daugiau nei po milijoną eurų (7 iš 10 apskričių).

Vertinant visas kultūros paveldui sutelktas lėšas, galima išskirti kelias apskričių grupes: akivaizdžiai pirmaujančią Kauno apskritį, kurioje kultūros paveldui sutelkta beveik 13 mln. Eur, Panevėžio, Klaipėdos, Vilniaus ir Šiaulių apskritis, kur kultūros paveldui sutelkta 4–8 mln. Eur, Telšių, Marijampolės, Utenos ir Alytaus apskritis, kultūros paveldui sutelkusias 600 tūkst.–1,3 mln. Eur, Tauragės apskritis, kurioje kultūros paveldui sutelkta 300 tūkst. Eur. Įvertinus savivaldybių iš visų galimų šaltinių sutelkto finansavimo kultūros paveldui vidurkius pagal apskritis, grupavimo eiliškumo tendencijos išlieka maždaug tokios pat, nors atotrūkia nebe tokie akivaizdūs.

Lietuvos savivaldybių bendrai sutelktas finansavimas kultūros paveldui 2023 m. (pagal apskritis)

Šaltinis: sudaryta remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis

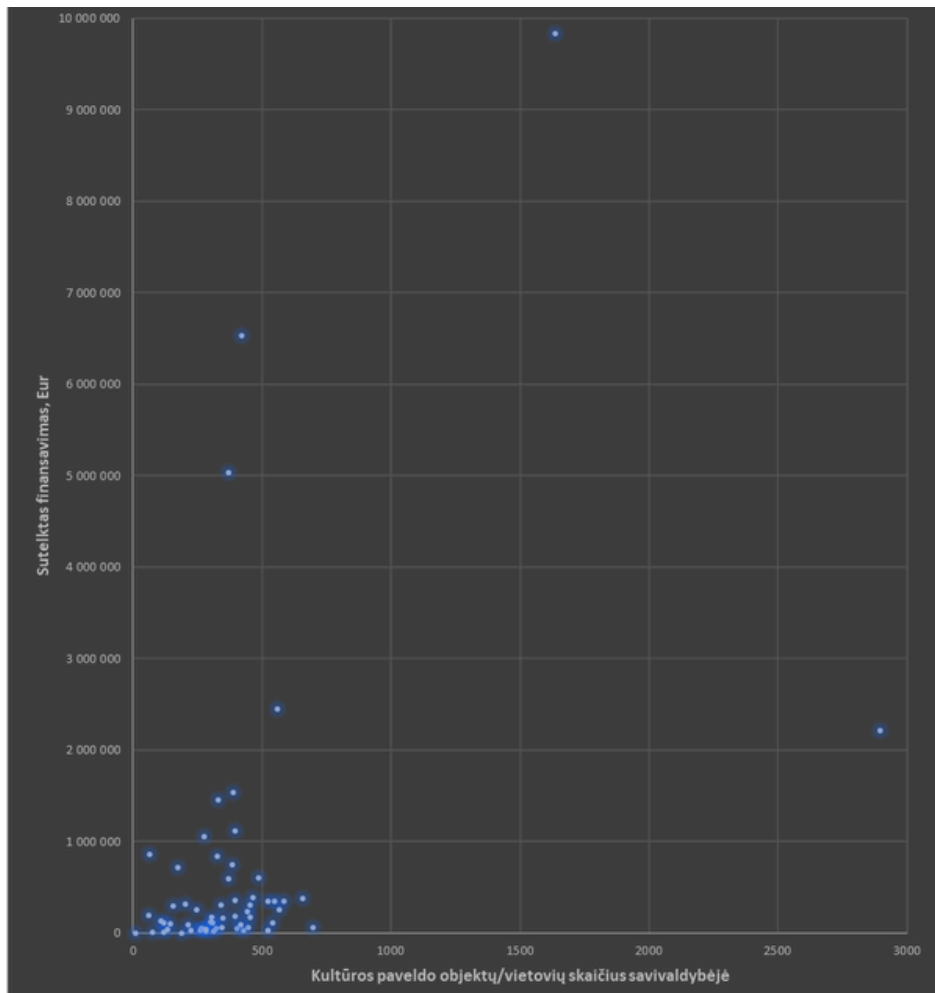
Lėšų ir kultūros paveldo objektų skaičiaus savivaldybėse santykis

Įvertinus kultūros paveldo objektų koncentraciją atskirų Lietuvos savivaldybių teritorijose, paaiškėja, kad didžiojoje dalyje savivaldybių (beveik pusėje) yra po 300–500 kultūros paveldo objektų (valstybės / savivaldybės saugomi, kultūros paminklai, registriniai). Kultūros paveldo objektų gausa išsiskiria Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybės, kuriose kultūros paveldo objektų skaičius viršija 1000. Tuo tarpu Visagino, Alytaus m., Birštono ir Kazlų Rūdos savivaldybėse kultūros paveldo objektų yra vos po keliasdešimt.

Vertinant kultūros paveldo geografinį išsidėstymą nustatyta, kad daugiausia paveldo objektų, kurie pasiskirstę palyginti nedideliame plote, yra Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybėse (daugumą vertybių sudaro statiniai, tad tai daro didelę įtaką miestų vystymui). Objektų skaičiaus koncentracija taip pat išsiskiria ir kitų miestų teritorijos, rajonai vakarų Žemaitijoje, Aukštaitijoje ties Švenčionimis ir Ignalina, Neries ir Nemuno slėniuose. Likusioje Lietuvos dalyje kultūros vertybės pasiskirsčiusios tolygiau.

Vertinant kultūros paveldui savivaldybių 2023 m. tiek skirto, tiek pritraukto finansavimo ir savivaldybėje esančių kultūros paveldo objektų santykį didžioji dalis savivaldybių išsidėsto apytikriai panašiam diapazone. Verta paminėti, kad aukščiausias pozicijas užima Biržų r., Birštono, Klaipėdos m., Kauno m. ir Kauno r., Vilniaus r., Šiaulių m., Radviliškio r., Šakių r., Alytaus m. savivaldybės.

Kultūros paveldo objektų skaičiaus savivaldybėse ir savivaldybių sutelkto finansavimo kultūros paveldui 2023 m. santykis

Šaltinis: sudaryta remiantis Kultūros vertybių registro ir savivaldybių pateiktais duomenimis

Veiklos

PAVELDO
DNR

Savivaldybės saugomi kultūros paveldo objektai ir vietovės

Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas nustato galimybę pačioms savivaldybėms rodyti iniciatyvą ir vietinio reikšmingumo lygmens kultūros paveldo objektus ir vietoves skelbti savivaldybės saugomais. Tokiu būdu yra siekiama užtikrinti minėtų objektų apsaugą. Visgi, savivaldybių iniciatyvumas šioje srityje yra mažas – šiuo metu savivaldybių saugomi kultūros paveldo objektai sudaro tik 0,5% visų į Kultūros vertybių registrą įrašytų vertybių.

Klaipėdos m., Kauno m., Panevėžio m., Alytaus m., Druskininkų, Kelmės r., Jurbarko r., Zarasų r. savivaldybės yra paskelbusios objektus ar vietoves savivaldybių saugomais. Šiose savivaldybėse iš viso yra 133 tokie objektai ar vietovės. Verta paminėti, kad Kultūros vertybių

registre du buvę Vilniaus m. savivaldybės saugomi objektai turi kitą statusą – registriniai objektai. Dar 9 kultūros paveldo objektai yra inicijuoti skelbti savivaldybių saugomais: 8 iš jų Klaipėdos r., 1 – Palangos m. Vienas savivaldybės saugomas objektas Klaipėdos m. savivaldybėje (Pastatas, u. k. 36245) yra įtrauktas į Kultūros paveldo departamento sudarytą Neprižiūrimų kultūros paveldo objektų sąrašą. Nustatyta, kad XIX a. II pusėje statyto, neoklasicizmo bruožų turinčio pastato *stogo ir kapitalinių sienų būklė avarinė, nyksta fasadų puošybos elementai, trupa mūras, avarinė būklė, 2015 m. buvo išduotas leidimas atlikti tvarkybos darbus.*

Verta atkreipti dėmesį, kad kultūros paveldo objektų ir vietovių skelbimo savivaldybės saugomais procesas yra sustojęs. Per paskutinius 2 metus neatsirado nei vieno naujo tokį statusą turinčio objekto ar vietovės. Jų bendras skaičius netgi sumažėjo, nes Vilniaus m. savivaldybėje nebeliko dviejų tokių objektų. Tikimasi, kad kultūros paveldo objektų ar vietovių paskelbimo savivaldybės saugomais procesą paskatins nekilnojamojo kultūros paveldo inventorizavimas, kuriame vis aktyviau dalyvauja savivaldybių administracijos ir vietos gyventojai.

Nekilnojamojo kultūros paveldo inventorizavimas

Nekilnojamojo kultūros paveldo inventorizavimas yra sistemingas procesas, kurio metu vyksta potencialių kultūros paveldo objektų identifikavimas, aprašymas ir vertinimas. Tai yra pirminis nekilnojamojo kultūros paveldo apskaitos etapas, kai sukuriama išsami duomenų bazė, padedanti planuoti kultūros paveldo apsaugą, identifikuojant naujus, anksčiau nežinomus ir galimai vertingus objektus.

Nekilnojamojo kultūros paveldo inventorizavimo taisyklės buvo patvirtintos Kultūros ministro įsakymu 2005 m. Vadovaujantis minėtomis taisyklėmis inventorizavimą organizuoja ir koordinuoja Kultūros paveldo departamentas. Inventorizavimo darbai prasidėjo tik prieš kelis metus ir šiuo metu (2024 m. spalio 5 d. duomenimis) inventorius objektų skaičius yra 1968. Palyginimui, 2023 m. spalio 5 d. duomenimis inventoriuje buvo 1124 objektai.

Taisyklėse nustatyta, kad inventorizavimo vykdytojais gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys, savivaldybių paveldosaugos padaliniai ar specialistai, tradicinės religinės bendruomenės, bendrijos ir centrai, muziejai, mokslo ir studijų, paveldosaugos ir kitos tyrimų institucijos, kurios savo veiksmus derina su Kultūros paveldo departamentu. Kultūros paveldo departamentas aktyviai kviečia visuomenės atstovus, vietos bendruomenes, seniūnijas, muziejus ir mokyklas įvertinti kultūros paveldą, tai, ką būtina išsaugoti, kas atspindi savivaldybės tapatumą ir aktyviau prisidėti prie nekilnojamojo kultūros paveldo inventorizavimo.

Inventoriaus duomenų analizė parodė, kad savivaldybių administracijos vis aktyviau įsitraukia į nekilnojamojo kultūros paveldo inventorizavimo procesą – 2024 m. rugpjūčio 29 d. duomenimis duomenų anketas užpildė ir pateikė 21 savivaldybė (palyginimui, pernai jų buvo 15). Verta atkreipti dėmesį, kad ypač aktyviai inventorizavimo procese dalyvauja Plungės r. (pateikta 31 objekto anketa), Kupiškio r. (17), Kėdainių r. (16), Alytaus m. (14), Zarasų r. (10) savivaldybių administracijos, o Mažeikių r. savivaldybė skiria tokiems objektams ir finansavimą.

Pastebima, kad fiziniai asmenys taip pat vis labiau įsitraukia į inventorizavimo procesą – ypač aktyviai Kauno m. savivaldybėje (pateikta 250 inventorizavimo anketų). Vilkaviškio r. (29), Šilutės r. (15), Ignalinos r. (10) savivaldybėse fiziniai asmenys yra pateikę dviženklį inventorizavimo anketų skaičių, o dar 36 savivaldybėse pateikta vos po kelias anketas.

Džiugu, kad inventorizavimo procese dalyvauja ir kitos suinteresuotos pusės: VšĮ „Dailininkų Sąjungos Fondas“ (pateiktos 94 inventorizavimo anketos), asociacija Karo istorijos klubas „Rytų frontas“ (10), VšĮ „Kultūros Paveldo išsaugojimo pajėgos“ (9), Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcijos Kraštovaizdžio apsaugos skyrius (8), VšĮ „Archeologijos centras“ (5), Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija (4), Archeologijos centras (1), asociacija „Narsiečių bendruomenė“ (1), Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcija (1), Mažosios Lietuvos saugomų teritorijų direkcija (1), Tauragės kultūros centras (1).

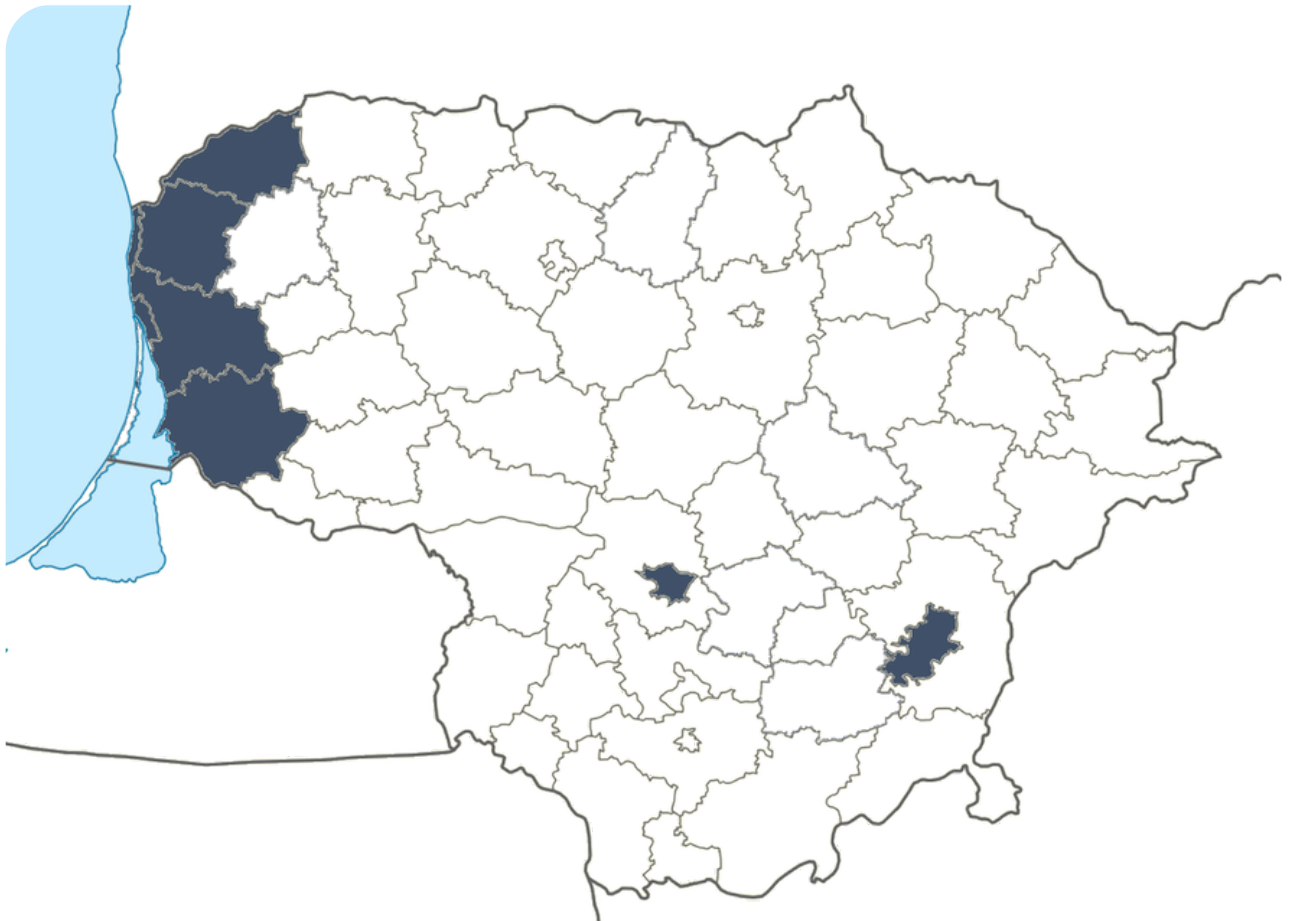
Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos savivaldybėse

2005 m. kuriant naują Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo redakciją buvo tikėtasi, kad spartinant vertingųjų savybių nustatymo procesą, ši darba galėtų padėti atlikti savivaldybių nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos, tačiau šiuo metu jų veikla nėra tokia efektyvi, kokios tikėtasi.

Ankstesniais metais atliekant tyrimą savivaldybių vertinimo tarybų buvo kiek daugiau nei 2023 m., tačiau buvo pastebima ta pati tendencija, kad dauguma jų veikė tik formaliai. Šiuo metu didžiojoje dalyje savivaldybių nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos savivaldybėse nesudaromos, o pavieniais atvejais savivaldybių administracijos perka ekspertų paslaugas, iš kurių gauna parengtą kultūros paveldo objektų ir objektų, turinčių vertingųjų savybių požymių, apskaitos dokumentaciją ir teikia ją svarstyti bei tvirtinti Kultūros paveldo departamento sudarytoms nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo taryboms.

2023 m. tik 8 savivaldybėse dirbo nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos, t. y. vyko bent vienas posėdis: Kauno m. sav. (12 posėdžių), Klaipėdos m. sav. (6 posėdžiai), Klaipėdos r. sav. (4 posėdžiai), Kretingos r. sav. (2 posėdžiai), Palangos m. sav. (1 posėdis), Skuodo r. sav. (2 posėdžiai), Šilutės r. sav. (1 posėdis), Vilniaus m. sav. (11 posėdžių).

2023 m. veikusios savivaldybių Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos

Šaltinis: sudaryta remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis

Paveldo apsaugos specialistai savivaldybių administracijose

Tyrimas parodė, kad savivaldybių paveldosaugininkų darbo sritis yra labai plati. Jų darbo apimtys ir atliekamos užduotys priklauso nuo konkrečios savivaldybės paveldo turtingumo, turimų resursų ir aktualiausių iškilusių problemų. Pagrindinės veiklos sritys: pirminis kultūros paveldo objektų identifikavimas ir vertinimas (inventorizavimas), kultūros paveldo apsaugos planavimas, projektų vertinimas, kultūros paveldo apsaugos kontrolė ir priežiūra, bendravimas su visuomene, kultūros paveldo sklaida, bendradarbiavimas su kitomis institucijomis. Darbo apimtys priklauso nuo konkrečių sąlygų: kultūros paveldo objektų skaičiaus ir įvairovės (savivaldybėse, turinčiose daug vertingų paveldo objektų, paveldosaugininkų darbo krūvis yra didesnis nei turinčiose mažiau paveldo objektų), savivaldybės finansinių galimybių (kuo didesnis finansavimas skiriamas kultūros paveldo apsaugai, tuo daugiau užduočių gali atlikti paveldosaugininkai), teisinės bazės (aiški ir nuosekli teisinė bazė palengvina paveldosaugininkų darbą), visuomenės požiūrio (aktyvi ir įsitraukusi visuomenė gali padėti paveldosaugininkams efektyviau atlikti savo darbą).

Paveldo komisijai vykdant tyrimą ir vertinant savivaldybės požiūrį į kultūros paveldą, paveldosaugininko buvimas savivaldybės administracijoje buvo vienas svarbiausių vertinimo aspektu. Akivaizdu, kad ne visos savivaldybės turi galimybę ir poreikį steigti atskirus kultūros paveldo apsaugos padalinius. Tai aktualu didžiųjų miestų savivaldybėms: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos miestų, kurios turi tokius padalinius.

Likusiose savivaldybėse situacija yra skirtinga: didžiojoje dalyje savivaldybių yra įsteigta atskira paveldosaugininko pareigybė, kitose – už kultūros paveldo apsaugą atsakingas specialistas vykdo ne tik jam pavestas paveldosaugos funkcijas, bet ir papildomas funkcijas (pvz., Alytaus m. savivaldybės administracijoje kultūros paveldo apsaugos funkcijas vykdo Miesto ūkio skyriaus vyriausiasis specialistas, kurio pagrindinės funkcijos laidojimo ir kapinių tvarkymo priežiūra ir kontrolė, Alytaus r. savivaldybės administracijos Komunalinio ūkio ir architektūros skyriaus vyriausiajai specialistei, kuri dirba su geografinėmis informacinėmis sistemomis, papildomai priskirta atlikti ir paveldosaugos specialisto funkcijas, Druskininkų savivaldybėje kultūros paveldo apsaugos funkcijas vykdo savivaldybės vyriausiasis architektas, Joniškio r. savivaldybėje paveldosaugos specialisto funkcijas atlieka Architektūros ir teritorijų planavimo skyriaus vyriausiasis specialistas, kuriam dar priskirta papildoma veiklos sritis – išorinės reklamos įrengimo reikalavimų įgyvendinimas, Kalvarijos savivaldybėje paveldosaugos specialisto funkcijas vykdo Architektūros, aplinkosaugos ir teritorijų planavimo skyriaus vyriausiasis specialistas gamtosaugai ir kultūros vertybių apsaugai).

Dalyje savivaldybių administracijų už paveldosaugą atsakingi specialistai turi daug papildomų funkcijų ir tiesiogiai su paveldosauga susijusiam darbui gali skirti geriausiai atveju 50 proc. savo darbo laiko. Pvz., Jurbarko r. savivaldybės administracijoje yra įsteigta 0,5 paveldosaugininko pareigybės. Kazlų Rūdos savivaldybės administracijoje nėra įsteigto paveldosaugos padalinio ar paveldosaugininko pareigybės, o šios funkcijos yra priskirtos vykdyti Infrastruktūros ir žemės ūkio skyriaus Ūkio ir teritorijų planavimo poskyrio vyriausiajam specialistui, kuris jas vykdo 0,1 pareigybės dalimi. Lazdijų r. savivaldybės administracijoje nėra įsteigto paveldosaugos padalinio ar atskiros paveldosaugininko pareigybės – maždaug trečdaliu pareigybės šias funkcijas vykdo Lazdijų r. savivaldybės administracijos Architektūros ir teritorijų planavimo skyriaus vyriausioji specialistė. Pakruojo r. savivaldybės administracijoje yra Kultūros, paveldosaugos ir viešųjų ryšių skyrius, kuriame paveldosaugininkas dirbo visa pareigybės apimtimi, tačiau nuo 2023 m. paveldosaugos specialistas savo iniciatyva (administracijai sutikus) dirbo tik 0,5 pareigybės, o nuo

rugsėjo mėnesio išėjo nėštumo ir gimdymo atostogų, šiuo metu – vaiko priežiūros atostogose ir pavaduojančio specialisto nėra. Panevėžio r. savivaldybės administracijos vyriausiajam specialistui paveldosaugos specialisto funkcijos įrašytos į pareigybės aprašymą kaip papildomos ir joms atlikti skiriama pusė darbo laiko.

Verta paminėti, kad 2022 m. keliose savivaldybėse (Jonavos r., Neringos, Širvintų r.) buvusi situacija, kai administracijoje yra įsteigta atskira paveldosaugininko pareigybė, tačiau dirbančio specialisto nėra, nes nepavyksta jo rasti, iš dalies išsprendė. Neringos savivaldybės administracijoje Architektūros ir teritorijų planavimo skyriuje iki 2023 m. rugsėjo mėnesio buvusi laisva vyriausiojo specialisto (paveldosaugininko) pareigybė jau yra užimta – atsirado darbuotojas. Tačiau apmaudu, kad Širvintų r. savivaldybės administracijoje įsteigta vyriausiojo specialisto (paveldosaugininko) pareigybė jau 6 metus yra neužimta: buvo skelbiami konkursai, tačiau pretendentų užimti darbo vietą neatsirado.

Padaliniai

Vilniaus m.

Kauno m.

Klaipėdos m.

Atskira paveldosaugininko pareigybė

Didžiojoje dalyje savivaldybių yra įsteigta atskira paveldosaugininko pareigybė

Papildomos funkcijos

Už kultūros paveldo apsaugą atsakingas specialistas vykdo ne tik jam pavestas paveldosaugos, bet ir papildomas funkcijas

Už paveldosaugą atsakingi specialistai turi daug papildomų funkcijų ir tiesiogiai su paveldosauga susijusiam darbui gali skirti geriausiu atveju 50 proc. savo darbo laiko

Savivaldybių paveldotvarkos programos

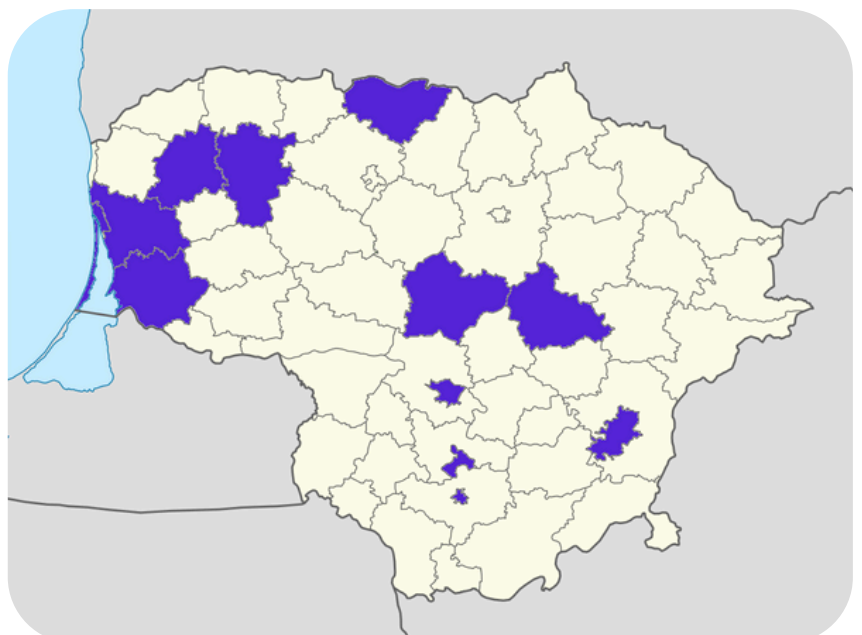
Savivaldybių paveldotvarkos programos yra svarbus įrankis, kuriuo savivaldybės siekia sistemingai saugoti, puoselėti ir ateities kartoms perduoti savo kultūros paveldą. Šie įrankiai nustato prioritetas kofinansuojamas veiklas ir numato konkrečius veiksmus, kurių reikia imtis privačių kultūros paveldo objektų valdytojams, kad iš savivaldybės biudžeto būtų kofinansuoti / kompensuoti jų vykdomi kultūros paveldo objektų tvarkybos ir priežiūros darbai. Tinkamai įgyvendinamos programos ne tik išsaugo kultūros vertybes, bet taip pat stiprina vietos identitetą ir prisideda prie ekonominės plėtros.

Jau esamų savivaldybių paveldotvarkos programų kuratoriai pastebi, kad gerieji pavyzdžiai įkvepia ir motyvuoja – vis daugiau kultūros paveldo valdytojų, pamatę gražėjančius kaimynų namus, susirūpina ir savo turto. Dalinis finansavimas iš savivaldybės biudžeto lėšų būna skiriamas objektų ar jų elementų tvarkymui, fasadų atnaujinimui, objektų pritaikymui neįgaliųjų reikmėms, dekoratyvinio apšvietimo įrengimui, darbų projektavimui. Tokias paveldotvarkos programas turi Alytaus m., Birštono, Joniškio r., Kauno m., Kėdainių r., Klaipėdos m., Klaipėdos r., Neringos, Plungės r., Šilutės r., Telšių r., Ukmergės r. ir Vilniaus m. savivaldybės.

Neretai savivaldybės, turinčios paveldotvarkos programas kiekvienais metais vis didina jų apimtį, jas tobulina atsižvelgdamos į gyventojų lūkesčius. Dėl augančio programų patrauklumo ir didėjančio finansavimo sulaukiama ir grįžtamojo ryšio – teikiama vis daugiau paraiškų. Tai yra didelis laimėjimas savivaldybei, kultūros paveldui ir patiems savivaldybės gyventojams.

Verta atkreipti dėmesį, kad dalis savivaldybių taiko kitus kultūros paveldo objektų savininkų ir valdytojų, su objektais susijusių bendruomenių skatinimo mechanizmus. Dažniausiai tai yra religinių bendruomenių, siekiančių tvarkyti sakralinį paveldą rėmimas – jų paraiškų / prašymų finansavimas. Reikėtų paminėti, kad Biržų r. savivaldybėje svarstant mokesčių klausimus atsižvelgiama į kultūros paveldo objektų savininkų ir valdytojų prašymus atleisti nuo nekilnojamojo turto mokesčio arba jį mažinti. Šakių r. savivaldybėje taikoma beprocentė Verslo centro parama iš Verslo fondo. Savivaldybės administracija kiekvienais metais kviečia teikti paraiškas gauti paramą ir įgyvendinti įvairias bendruomenines iniciatyvas, tarp jų ir tas, kurios susijusios su kultūros paveldu.

Savivaldybių paveldotvarkos programos 2023 m.

Šaltinis: sudaryta remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis

Išvados. Didžiosios ir mažosios savivaldybės – pagrindiniai iššūkiai ir galimi problemų sprendimų būdai

Iššūkiai, su kuriais susiduria miestų savivaldybės saugodamos kultūros paveldą

Miestų (ypač didžiųjų) savivaldybės, saugodamos kultūros paveldą, susiduria su įvairiais iššūkiais. Nors paveldas yra svarbus miesto identiteto ir patrauklumo elementas, jo išsaugojimas dažnai konkuruoja su kitais miesto vystymuisi įtakos turinčiais veiksniais: ekonomikos augimu, infrastruktūros plėtra ir gyventojų ūkinių poreikių tenkinimu.

Pagrindiniai iššūkiai	Galimi sprendimai
<p>1. Plėtros įtaka:</p> <p>1.1. Urbanizacija. Augančios (tankėjančios) miestų teritorijos gali kelti grėsmę istoriniam miesto centrai ir teritorijoms, kuriose yra išsidėstę vertingi objektai.</p> <p>1.2. Komeraciniai interesai. Noras pritraukti investicijas ir plėsti miestą gali paskatinti kultūros paveldo išsaugojimui nepalankius verslo interesus.</p> <p>2. Finansiniai ištekliai:</p> <p>2.1. Dideli restauravimo kaštai. Istorinių pastatų restauravimas yra labai brangus ir reikalaujantis specialių žinių ir medžiagų.</p> <p>2.2. Ribotas biudžetas. Miestų savivaldybės be kultūros paveldo apsaugos turi daug kitų įsipareigojimų, todėl lėšų, skirtų paveldo apsaugai, dažnai skiria nepakankamai, o miestuose kultūros paveldo objektų skaičius didelis.</p> <p>3. Žmogiškieji ištekliai.</p> <p>Didelis darbo krūvis. Paveldosaugininkai dažnai turi dirbti su daugybe objektų, todėl trūksta laiko ir resursų kruopščiai atlikti visus darbus.</p> <p>4. Sisteminiai aspektai:</p> <p>4.1. Sudėtinga teisinė bazė. Paveldosaugos teisės aktai yra gana sudėtingi, todėl juos aiškinti ir taikyti gali būti sunku.</p> <p>4.2. Savininkų nepasiruošimas bendradarbiauti. Dažnai kultūros paveldo objektai priklauso privatiems asmenims, kurie nėra suinteresuoti investuoti ir juos išsaugoti. Nėra sukurti arba nepakankami skatinimo investuoti į paveldo išsaugojimą mechanizmai.</p> <p>5. Visuomenės požiūris.</p> <p>Skirtingi požiūriai. Visuomenėje išsiskiria požiūriai į paveldo išsaugojimą. Vieni gyventojai vertina paveldo svarbą, o kiti mano, kad jis trukdo miesto vystymuisi.</p>	<p>1. Integruotas požiūris į miesto plėtrą. Paveldas turi būti integruotas į bendrą miesto plėtros planą, siekiant rasti pusiausvyrą tarp ekonomikos augimo ir kultūros paveldo išsaugojimo.</p> <p>2. Partnerystė su privačiu sektoriumi. Skatinti privataus sektoriaus investicijas į paveldo objektų išsaugojimą, siūlant lengvatas ar kitus paskatinimo būdus.</p> <p>3. Kūrybinės ekonomikos skatinimas. Suteikti galimybę kultūros paveldui tapti kūrybinės ekonomikos varikliu, pritraukiančiu turistus ir padedančiu kurti naujas darbo vietas.</p> <p>4. Edukacinės programos. Informuoti visuomenę apie paveldo svarbą ir skatinti ją dalyvauti jo išsaugojimo procesuose.</p> <p>5. Tarptautinis bendradarbiavimas. Dalintis patirtimi su kitais miestais ir išnaudoti tarptautinio finansavimo šaltinių galimybes.</p>

Išvada

Miestų savivaldybės susiduria su dideliais iššūkiais saugodamos kultūros paveldą. Tačiau paveldo išsaugojimas yra įmanomas, jei bus laikomasi integruoto požiūrio į miesto plėtrą, skatinamas bendradarbiavimas ir investuojama į edukaciją.

Iššūkliai, su kuriais susiduria mažosios savivaldybės saugodamos kultūros paveldą

Mažosios savivaldybės, turinčios unikalų kultūrinį paveldą, dažnai susiduria su specifiniais iššūkiais, kurie apsunkina šio paveldo išsaugojimą. Šių sunkumų priežastimi dažnai yra riboti finansiniai resursai, specialistų trūkumas ir specifinė kaimo vietovių situacija.

Pagrindiniai iššūkliai	Galimi sprendimai	Konkretūs pavyzdžiai
<p>1. Finansiniai ištekliai. Mažos savivaldybės dažnai turi mažesnį biudžetą, todėl sunku skirti pakankamai lėšų kultūros paveldo objektų tvarkybai, priežiūrai ir pritaikymui.</p> <p>2. Specialistų trūkumas. Mažose savivaldybėse dažnai nėra pakankamai kvalifikuotų specialistų, kurie galėtų atlikti paveldosaugos darbus.</p> <p>3. Atokumas ir infrastruktūros stoka. Daugelyje mažų savivaldybių kultūros paveldo objektai yra atokiose vietovėse, kur nėra geros infrastruktūros. Tai apsunkina prieigą prie jų, sunku pritraukti turistus ir rasti lėšų.</p> <p>4. Gyventojų skaičiaus mažėjimas. Kai kuriose mažose savivaldybėse gyventojų skaičius mažėja, todėl mažėja ir bendruomenės susidomėjimas kultūros paveldu ir galimybės jį išsaugoti.</p> <p>5. Komercinės veiklos trūkumas. Mažose savivaldybėse dažnai nėra pakankamai galimybių plėtoti komercinę veiklą kultūros paveldo objektuose, todėl sunku pritraukti investicijų.</p> <p>6. Nepakankamas visuomenės informavimas. Dalis gyventojų gali nepakankamai suprasti kultūros paveldo svarbą ir neįvertinti jo vaidmens bendruomenės gyvenime.</p>	<p>1. Partnerystės. Mažos savivaldybės turėtų aktyviau bendradarbiauti su kitomis savivaldybėmis, nevyriausybinėmis organizacijomis, verslo įmonėmis ir tarptautinėmis organizacijomis.</p> <p>2. Europos Sąjungos ir kiti tarptautiniai fondai. Naudotis Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių fondų galimybėmis.</p> <p>3. Savanorystė. Skatinti savanorystę atliekant kultūros paveldo išsaugojimo darbus.</p> <p>4. Edukacija. Organizuoti edukacines programas, skirtas gyventojų informavimui apie kultūros paveldo išsaugojimo svarbą.</p> <p>5. Turizmo skatinimas. Kurti turizmo maršrutus, į kuriuos būtų įtraukti kultūros paveldo objektai.</p> <p>6. Kūrybinių industrijų skatinimas. Skatinti kūrybines industrijas, kurios galėtų prisidėti prie kultūros paveldo objektų pritaikymo naujam naudojimui.</p>	<p>1. Bendri projektai. Kelios mažos savivaldybės gali kartu įgyvendinti bendrą projektą, pavyzdžiui, kurti bendrą kultūros kelio maršrutą.</p> <p>2. Savanorių stovyklos. Organizuoti savanorių stovyklas, kurių metu būtų atliekami nedideli priežiūros ir restauravimo darbai ar tvarkomi aplinkiniai plotai.</p> <p>3. Vietos produktų gamyba. Skatinti vietinių produktų gamybą ir prekybą jais kultūros paveldo objektuose.</p> <p>4. Kultūriniai renginiai. Organizuoti kultūrinius renginius kultūros paveldo objektuose, kad tai pritrauktų lankytojus ir padidintų susidomėjimą kultūros paveldu.</p>

Išvada

Siekiant efektyviai apsaugoti kultūros paveldą, svarbu stiprinti savivaldybių bendradarbiavimą su valstybiniu ir tarptautiniu lygiu, gerinti finansavimo galimybes, investuoti į vietos specialistų-paveldosaugininkų tobulinimą ir jų kvalifikacijos kėlimą, skatinti bendruomenių įsitraukimą į paveldosauginius procesus. Kūrybiški sprendimai, partnerystė ir bendruomenės į(si)traukimas gali padėti išsaugoti unikalų mažųjų savivaldybių paveldą ir padaryti jį prieinamu naudotojams šiandien ir būti perduotu ateities kartoms. Efektyvus paveldo išsaugojimas įmanomas tik bendradarbiaujant valstybės institucijoms, savivaldybėms, visuomenei ir privačiajam sektoriui.

Padėka

Dėkojame visoms 60 Lietuvos savivaldybių, savo pateiktais duomenimis prisidėjusioms prie šio tyrimo.

